

ПРЕПОДАВАНИЕ КЫРГЫЗСКОГО ЯЗЫКА ИНОСТРАННЫМ СТУДЕНТАМ

Курманбаева Гүлнара Абдылдаевна¹, Карыбекова Майрамкүл²,
Ташманбетова Таалайкүл Карыбековна³

¹Старший преподаватель Кыргызского государственного технического университета им.

И. Разакова, г. Бишкек, Кыргызская Республика, gulnarakurmanbaeva0@gmail.com

²И.о доцента Роял метрополитан университета, Бишкек, Кыргызская Республика?

mairam0301@gmail.com

³Старший преподаватель Кыргызско-Турецкого университета «Манас», г. Бишкек, Кыргызская Республика

Аннотация: В статье исследуются подходы и методы преподавания кыргызского языка иностранным студентам. Анализируются особенности восприятия и усвоения кыргызского языка как иностранного, а также трудности, с которыми сталкиваются студенты при изучении фонетики, грамматики и лексики. Описываются современные педагогические стратегии, направленные на развитие языковой компетенции, включая интерактивные методы, использование мультимедийных ресурсов и культурологический подход, что позволяет студентам не только освоить язык, но и познакомиться с культурой Кыргызстана. Делается вывод, что успешное преподавание кыргызского языка иностранцам способствует межкультурному пониманию и укреплению международных связей.

Ключевые слова: преподавание кыргызского языка, иностранные студенты, языковой барьер, межкультурное понимание, методы обучения.

ЧЕТ ӨЛКӨЛҮК СТУДЕНТТЕРГЕ КЫРГЫЗ ТИЛИН ОКУТУУ

¹Курманбаева Гүлнара Абдылдаевна, ²Карыбекова Майрамкүл, ³Ташманбетова Таалайкүл Карыбековна

¹И.Разаков атындагы Кыргыз мамлекеттик техникалык университетинин ага окутучуусу, Бишкек ш., Кыргыз Республикасы, gulnarakurmanbaeva0@gmail.com

²Роял метрополитан университетинин доцентинин м.а., ф.и.к., Бишкек ш., Кыргыз Республикасы, mairam0301@gmail.com

³Кыргыз-Түрк “Манас” университетинин ага окутучуусу, Бишкек ш., Кыргыз Республикасы

Аннотация: Макалада чет элдик студенттерге кыргыз тилин окутуунун ыкмалары жана ыкмалары каралат. Кыргыз тилин чет тили катары кабыл алуунун жана өздөштүрүүнүн өзгөчөлүктөрү, фонетика, грамматика жана лексиканы үйрөнүүдө студенттер дуушар болгон кыйынчылыктар талданат. Тил

компетенттүүлүгүн өнүктүрүүгө багытталган заманбап педагогикалык стратегиялар, анын ичинде интерактивдүү методдор, мультимедиялык ресурстарды колдонуу жана студенттерге тилди өздөштүрүү үчүн гана эмес, Кыргызстандын маданияты менен да таанышууга мүмкүндүк берген маданий мамиле баяндалган. Чет элдиктерге кыргыз тилин ийгиликтүү окутуу маданияттар аралык өз ара түшүнүшүүгө жана эл аралык мамилелерди чыңдоого өбөлгө түзөт деген тыянак чыгарылды.

Негизги сөздөр: кыргыз тилин окутуу, чет өлкөлүк студенттер, тил барьеры, маданияттар аралык түшүнүү, окутуу методикасы

TEACHING KYRGYZ LANGUAGE TO FOREIGN STUDENTS

¹Kurmanbayeva Gulnara Abdylbaeva, ²Karybekova Mairamkul, ³Tashmanbetova Taalaikul Karybekovna

¹Senior Lecturer, Kyrgyz State Technical University named after I. Razakov, Bishkek, Kyrgyz Republic, gulnarakurmanbaeva0@gmail.com

²Acting Associate Professor, Royal Metropolitan University, Bishkek, Kyrgyz Republic? mairam0301@gmail.com

³Senior Lecturer, Kyrgyz-Turkish Manas University, Bishkek, Kyrgyz Republic

Abstract: The article examines approaches and methods of teaching the Kyrgyz language to foreign students. It analyzes the features of perception and acquisition of Kyrgyz as a foreign language, as well as the difficulties that students face when studying phonetics, grammar and vocabulary. It describes modern pedagogical strategies aimed at developing language competence, including interactive methods, the use of multimedia resources and a cultural approach, which allows students not only to master the language, but also to get acquainted with the culture of Kyrgyzstan. It is concluded that successful teaching of the Kyrgyz language to foreigners contributes to intercultural understanding and strengthening international ties.

Keywords: teaching the Kyrgyz language, foreign students, language barrier, intercultural understanding, teaching methods.

Тил – адамдардын баарлашуусунун маанилүү каражаты. Тил ой жүгүртүү менен үзгүлтүксүз байланышта; маалыматты сактоонун жана берүүнүн социалдык каражаты болуп эсептелет; адам жүрү-турумун башкаруучу бирден-бир каражаты. Тил – бул биздин мээбизде виртуалдуу жашаган грамматикалык система жана бир гана маанилүү нерсе маани менен акустикалык образдын айкалышы болгон белгилердин системасы. Бул кубулуштун көптөгөн түрдүү аныктамалары бар: бул ойду билдирүү каражаттарынын системалаштырылган жыйындысы жана адамдардын ортосундагы байланыш ыкмасы жана фонетикалык жана графикалык бөлүктөрдөн турган система. Ошентип, тил биздин жашообуздагы өтө көп кырдуу көрүнүш деп айтууга болот.

Ар бир тил, ошондой эле биз ар бир секунда жолуккан билим чөйрөсү болуп саналат. Биз төрөлгөндө кандай билим системасына туш болгонубузга жараша биздин кайсы бир элге, анын маданиятына таандык экенибиз аныкталат. Аң-сезимдүү куракта биз ал тилди эне тилибиз деп атайбыз, калган тилдердин баары бизге жат болуп калат.

Кыргыз тили да өз эне тилинде сүйлөгөндөр, б.а., аны төрөлгөндө эле жолуктурган адамдар бар. Башкалар үчүн кыргыз тили эне тили эмес. Бул эмгекте кыргыз тилин чет тили катары окутуу тууралуу сөз кылмакчыбыз. Кандайдыр бир тилди үйрөнүүдө адамдын алдында бир нече милдеттер турат: ал угууну, кепти түшүнүүнү, жооп кайтарууну, тилдин графикалык символдорун (б.а.

тамгаларды жана белгилерди, кээ бир учурларда иероглифтерди) өздөштүрүү, окуу жана жазуу көндүмдөрүн үйрөнүшү керек. Адам тилдин грамматикасын билүү ага берген системадагы ушул татаал нерселердин баарын өздөштүргөндөн кийин гана ар кандай компетенцияларды (лингвистикалык, тилдик, кептик, социомаданий жана башкалар) өздөштүрө алат.

Бул компетенцияларды билүү даражасы чет өлкөлүктүн тилди билүү деңгээлин аныктайт. Бирок компетенттүүлүктөрдү

өздөштүрүү процесси көптөгөн ар

кандай кыйынчылыктарга дуушар болот жана чет өлкөлүк адам аларды канчалык көтөрө алганына жараша тилди үйрөнүүдө алдыга жылат. Чет элдиктердин кыргыз тилин үйрөнүүсү фонетикадан, башкача айтканда, тыбыштарды билүүдөн башталат. Тилдин тыбыштарын өздөштүрүүнүн ылдамдыгы кыргыздын тыбыштары менен чет элдиктердин эне тилинин бири-бирине канчалык жакын болушуна жараша болот. Мисалы, ирандыктарда “ы” тыбышы жок, ошондуктан аны “и” менен чаташтырышат, тескерисинче, “б” тыбышын өздөштүрө алышпайт, аны «в» тыбышы менен алмаштырышат;

1940-жылдардан баштап орус алфавитин (кирилица) колдонуп жазып келе жатабыз. Орус алфавитиндеги 33 тамгага кошумча үч тамганы (ү, ө, ң) кошуп кабыл алганбыз. Бул кыргыз тилинин өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен кабыл алынган. Мына ушул үч тыбышты айтуу дагы чет өлкөлүк студенттерге кошумча кыйынчылыкты жаратат. «ү» тыбышын «у» тыбышы менен, «ө» тыбышын «о» тыбышы менен, «ң» тыбышын «н» тыбышы менен алмаштырып алышат. Бул кемчиликти жоюу үчүн ушул тыбыштар катышкан оозеки сүйлөшүү дагы, жазуу дагы тапшырмаларды көбүрөөк беришибиз зарыл.

Бирок, көп учурда, көптөгөн чет өлкөлүктөр үчүн кыйынчылыктар татаал үнсүздөрдү айтууда келип чыгат. Албетте, көптөгөн тилдерде алар бар, бирок мындай топтомдо эмес. Дайыма каткалаң “ш” менен дайыма жумшак “щ” тыбыштарынын айырмасын түшүнүү жана бул эки тыбышты “ч” менен чаташтырбоо көп учурда оңой иш эмес, бирок туура айтуу көбүнчө кыргыз тилин түшүнүүнүн ачкычы болуп саналат. “Ц” тыбышы да белгилүү бир кыйынчылыктарды жаратышы мүмкүн. Пуштундар гана туура айтылышы менен мактана алышат, ал эми көптөгөн чет элдиктер аны “т” жана “с” - “тс” айкалышуусу катары кабыл алышат. Бирок кыргыз тил мугалимдери окуучуларды оңдоп, «ц» деп айтуудан эч качан талыкпайт.

Чет элдиктер үчүн тыбыштарды так айтуу канчалык маанилүү экенине дагы бир мисал. Кийинки жуп тыбыштар “л” жана “р”. Көптөгөн чет тилдерде алардын айрымдары жок же мынчалык так айтылбайт. Маселен, француздар көбүнчө так айта албайт, жапондор бул тыбыштарды айырмалай алышпайт, анткени алардын эне тилинде “л” менен “р” тыбышынын ортосундагы тыбыш бар, кытайлар «ф» тыбышын айтуу үчүн абдан көп убакытты талап кылат, анткени алардын тилинде «ф» тыбышы жок. Дагы бир кеңири таралган маселе – бул жалаң үнсүз тыбыштардын ар кандай айкалыштары: “здр”, “ств”, “тств”, “кст”,

“жск”, “рск” жана башкалар. Үнсүз тыбыштардын

айтылышынын «жумшактыгы» жана «каткаландыгы» да көптөгөн таасирлерди жана эмоцияларды пайда кылышы мүмкүн, анткени көптөгөн европалык элдер «дя», «тё», «рю» сыяктуу тыбыштарды кулак менен кабыл алуудан жөн эле баш

тартышат. Мындай учурларда алар үнсүз жана үндүү тыбыштардын арасына “йот” деп аталган нерсени кошкусу келет.

Үндүү тыбыштарга өтүү менен, эң оболу “ы” тыбышына токтолгум келет. Аны дароо өздөштүрө алгандардын арасында корейлер жана түрк элдеринин өкүлдөрү бар. Алардын ийгилигинин себеби – өз тилинде окшош үндүн болушу. Калгандары көбүрөөк аракет кылып, «й тыбышын» күч менен чыгарышы керек. Көптөгөн чет элдиктер бул тыбышты айтуу эң кыйындардын бири катары белгилешет.

Тыбыштарды үйрөнүү менен катар чет элдиктер кириллицага негизделген алфавитти өздөштүрүп жатышат. Бир караганда, бул студенттер үчүн өзгөчө кыйынчылыктарды жаратпашы керек, анткени европалык студенттер латын алфавитин өз эне алфавити катары колдонушат, ал
графикалык жактан кириллицага окшош, ал эми чыгыштан
келген студенттердин латын алфавити тууралуу түшүнүктөрү алардан бир топ мурун эле пайда болгон. Бирок алардын жолунда ажыратуу жана ичкертүү белгилери пайда болот. Өздөрү эч кандай тыбыштарды билдирбеген бул “ь” жана “ъ” белгилери көптөгөн студенттерди кыйынчылыкка дуушар кылат, анткени алардын жазылышы жана тилдеги ролу ар башка жана сөздөрдүн этимологиясын жана семантикасын түшүнүү, муну жок тыбыштар аркылуу сезүү бир топ кыйын. Белгилей кетчү нерсе, көпчүлүк үнсүз тамгаларды “жумшак” да, “каткалаң” да окууга болот, бул кээ бир башка тилдерде андай эмес, андыктан бул сырдуу белгилерди коюу эрежелери бир нече убакытка тил жөнүндө билим алганга чейин жаңы тамгаларды кабыл алуу алкагынан тышкары кала берет. Студенттер муундарды сөзгө салып, жаза баштаганда жаңы кыйынчылыктарга туш болушат. Биринчиден, аларды басым күтүп турат! Ал эреже эмес, салт менен аныкталган ар бир сөздө кездешет, ошондой эле бул басым кепте бир эле сөздү колдонууда бир муундан экинчи муунга секирип кетиши мүмкүн. Кийинки өзгөчөлүк - үн чыгаруу жана басаңдоо. Бул көрүнүш романо-герман тобунун тилдеринде да сейрек кездешет. Көптөгөн чыгыш тилдеринде бир эле тамгалардын айтылышынан көрүү мүмкүн эмес. Маселен, фарсы тилинде «з», «д», «в» тамгалары кыргыз

тилине караганда ар кандай позицияда өзүнүн угулушун жоготпойт. Үндүү тыбыштардын үндөшүүсү «о» – «а», «е» – «и», үнсүз тыбыштардын ассимиляциясы – бул дагы чет өлкөлүктөр үчүн оор учур. Сөздү айтуу жарым-жартылай кыйынчылыкты жаратса, аны туура жазуу кыйынчылыкты жаратат.

Кыргыз тилинде бир гана жол менен окулуучу так аныкталган тамга айкалыштары жок, андыктан англис же немис тилдеринде айтылгандай, алардын так айтылыш эрежелерин аныктоо мүмкүн эмес.

«Е», «ё», «ю», «я» тамгалары да бүтүндөй тапшырмага айланат, анткени алар үнсүздөрдөн кийин келсе, “й” тыбышын жоготуп, мурунку үнсүздөрдү жумшартып жиберет. Кошумчалай кетсек, жазууда алар көбүнчө “ё” тамгасынын үстүнө эки чекит коюшпайт, бирок алар кайсы сөздө кайсы тамганы туюндураарын билишет. Чет элдиктерде, албетте, мындай жөндөм жок. Фонетикалык деңгээлде кыйынчылык бир гана айтылышта эмес, кепти кабыл алууда да болот. Чет элдиктер эне тилинде сүйлөгөндөр менен сүйлөшө баштаганда, алар кепти угууда кыйынчылыктарга дуушар болушат. Аларга төмөнкүлөр кирет: 1. Тилдик форманы кабыл алуу менен байланышкан кыйынчылыктар. Мисалы, активдүү тил конструкциялары пассивдүү конструкцияларга караганда чет өлкөлүк сүйлөгөндөр тарабынан оңой кабыл алынып, түшүнүлө тургандыгы аныкталган. 2. Мазмунду кабыл алуу менен байланышкан кыйынчылыктар.

Бул жерде кыйынчылыктын үч түрүн бөлүп көрсөк болот: 1) предметтин мазмунун, башкача айтканда, предметтердин, фактылардын жана кубулуштардын өзүн түшүнүү менен байланышкан кыйынчылыктар; 2) берүү логикасын, башкача

айтканда кубулуштардын, фактылардын, окуялардын ортосундагы байланыштарды түшүнүү менен байланышкан кыйынчылыктар; 3) кеп чыгармасынын жалпы идеясын түшүнүү менен байланышкан кыйынчылыктар.

3. Оозеки кепти кабыл алуудагы кыйынчылыктарга кептин ыргагы жана анын интонациясы кирет. Мисалы, өтө жай сүйлөө өтө тез сүйлөгөндөй эле начар кабыл алынаары аныкталган.

4. Кептин белгилүү бир түрүн кабыл алуу менен байланышкан кыйынчылыктар бар. Мисалы, монологдук сүйлөө жакшы өнүккөн угуу эс тутумун, өнүккөн логикалык ой жүгүртүүнү талап кылат, ал эми диалогдук сүйлөөдө кыйынчылыктар баяндамачынын темпинде иштөө зарылчылыгы, жооптор аркылуу ойлонууга убакыттын жетишсиздиги жана коммуникация кырдаалынын жоюлган компоненттерин калыбына келтирүү менен байланышкан. Бирок келгиле, сөздөрдү жазууга кайрылып көрөлү. Ошентип, кирилл алфавитинин басылган түрүн өздөштүргөн чет элдиктер анын жазуу түрүнө туш болушат. Бизге белгилүү болгондой, кыргыз тилинде сырткы көрүнүшү окшош тамгалар бар, алар тамгага киргенде аларды айырмалоо бир топ кыйын.

Чет элдиктердин кыргыз тилинин грамматикасын үйрөнүүдөгү кыйынчылыктарына көңүл буралы. Кыргыз тили агглютинативдүү тил катары классификацияланганын унутпаңыз, андыктан чет өлкөлүк студенттер этишти гана эмес, башка кеп бөлүктөрүн да өзгөртүүгө болорун үйрөнүшү керек. Кептин номиналдык мүчөлөрү үчүн жак, сан жана жөндөмө сыяктуу категориялар бар экенин, ал эми этиш сөздөр үчүн жакталышты билүү маанилүү экенин эстейли. Бул категориялардын баары сөз түрүндө чагылдырылган, ошондуктан чет элдиктер сөздүн кандай түрү, кандай санда же учурда экенин дароо аныктоого үйрөнүшү керек. Бул чындыктарды түшүнүүдөгү кыйынчылыктын деңгээли чет өлкөлүктүн эне тилинде ошол категориялардын болушуна жараша болот. Белгилүү бир тил сезимин өнүктүргөн же жаттап үйрөнүүгө көп убактысын жана күч-аракетин жумшаган чет элдиктер гана сөздүн аталышынын көптүк формасын туура аныктай алышат, анткени кайра эле ар бир чет элдик ар кандай эрежелерге туш болот.

Эне тилинде сүйлөгөндөр үчүн бул табигый көрүнүш: зат атоочтордун үч жакталышы бар, ар бир учурда көптүк түрдүн жасалышынын өзгөчөлүктөрү бар. Чет элдик үчүн мунун баары чытырман токойдой сезилиши мүмкүн, анткени сөздөр бир эле жана бир тамга менен аяктаган бир түрдөгү жана жактагы ар кандай көптүк формалар аркылуу түзүлүшү мүмкүн:

“ит” - “иттер”, “токой” - “токойлор”, “буудайдын башы” - “буудайдын баштары”. Жана муну логикалык жактан түшүндүрүү мүмкүн эмес. Кептин номиналдык бөлүктөрүн ар кандай жагдайлар боюнча өзгөртүү да чет элдиктердин тилди билүүсүнө чыныгы тоскоолдук болуп калышы мүмкүн.

Кыргыз тилинде таандык мүчөлөр уланган сөздөргө жөндөмө мүчөлөрүн улаган кезде мүчөлөр өзгөрүп кетет. Бул дагы чет элдик студенттерге кыйынчылык жаратышы мүмкүн. Мисалы: атасы деген үчүнчү жактын таандык мүчөсү уланган сөздү жөндөй турган болсок, барыш жөндөмөсүндө атасына (атасыга эмес), табыш жөндөмөсүндө атасын (атасыны эмес), жатыш жөндөмөдө атасында (атасыда эмес) болуп мүчөлөр өзгөрүүгө учурайт. Мындай өзгөчөлүктөрдү тез өздөштүрүү, үйрөнүү чет өлкөлүк студент үчүн бир топ кыйынчылыкты жаратат.

Эгерде жандоочтордун колдонулуш учурлары жана жандоочтордун саны чектелүү болгондуктан, барыш жана табыш жөндөмөлөрүндө бардыгын эстеп калуу салыштырмалуу оңой болсо, анда башка кыйыр жөндөмөлөрдө болжолдоо дайыма эле оңой боло бербейт. Чет өлкөлүк студент тилде жөндөмөлөрдүн колдонуунун маңызын түшүнсө да, бул анын туура аяктоолорду тандоо чеберчилигин өздөштүргөнүн

билдирбейт жана мунун себеби дагы эле ошол эле көп сандаган сөз формаларында. Дегеле ар кандай сөз формаларынын көптүгү, көп сандагы өзгөчөлүктөрдүн болушу, логикага карама-каршы келген эрежелер чет өлкөлүк студенттин жан дүйнөсүндө баш аламандыкты жаратат.

Тыныш белгилер маселеси өзгөчө сөз кылууга арзыйт. Жазууда кандай тыныш белгилерин коюуну түшүнүү чет өлкөлүк үчүн чоң жетишкендик. Көпчүлүк тилдерде белгилердин мынчалык көптүгү жана, анын үстүнө, аларды колдонуу учурлары, коюу эрежелери жөн эле жок, андыктан окуучулардын көбү чекит, үтүр, кош чекит жана сызыкчадан тышкары майда-чүйдөсүнө чейин айтпаганды жакшы көрүшөт. Бул илимий макала көп

сандаган мисалдарга таянып, кыргыз тилин үйрөнүүдө чет өлкөлүк студенттердин бир катар негизги кыйынчылыктарын, алардын арасында; кыргыз тилинин фонетикалык өзгөчөлүктөрү, айтылыштагы кыйынчылыктар, мисалы, «жумшактык» жана «катуулугу», кепти кабыл алуу, грамматиканы түшүнүүдөгү кыйынчылыктар, сөз түркүмдөрүнүн өзгөрүшү, жөндөмөлөр ж.б.

Кыргыз тилин үйрөнүүдө студент жогоруда айтылган айрым кыйынчылыктарга туш болушу мүмкүн, ошондуктан мугалимдин жардамы жана жакшы мамилеси менен ката кетирбөө жана кыргыз тилинде сүйлөгөн сөзүндө ката кетирбөө керек. Ал эми бул максатка жетүү үчүн биринчи кадам бул эмгекте саналып өткөн бул кыйынчылыктарды билүү жана аныктоо болуп саналат.

Колдонулган адабияттар:

1. Алымова А.Т., Төлөбеков Н.Т. Кыргыз тили.
2. Биялиев К.А. Жогорку окуу жайларында кыргыз тилин башка улуттарга окутуу методикасы, – Бишкек, 2002. – 215 б.
3. Биялиев, К. А. Проблема проведения занятий коммуникативным методом при обучении кыргызскому языку как второму в вузе / К. А. Биялиев // Вестник Кыргызско-Российского Славянского университета. – 2009. – Т. 9, № 3. – С. 146-148. – EDN LDHAVR.
4. Джалилова, Б. Т. Методика преподавания алфавита кыргызского языка иностранным студентам-медикам (Пакистан, индия) / Б. Т. Джалилова // Вестник Бишкекского государственного университета. – 2020. – № 2-3(52-53). – С. 44-47. – DOI 10.35254/bhu.2021.52.14. – EDN TFJOZE.
5. Жумабекова, Б. А. Кыргыз тилин чет элдик студенттерге окутуунун усулдары / Б. А. Жумабекова // Энос. – 2024. – Vol. 10, No. 10/6-10. – P. 87-95. – DOI 10.57164/16948564_2024_02_122. – EDN RUUWCR.
6. Култаева Ү.Б. Кыргыз тилин бөтөн тил катары окутуунун методикасы – Бишкек, 2003. – 13, 23, 25, 113, 114-б.
7. Сыдыкбаева М.М./Кыргыз тилин ЖОЖдордо экинчи тил катары окутуунун лингводидактикалык негиздери/ Монография. -Б., 2016, 238 б.
8. Сыдыкбаева, М. М. Чет өлкөдөн келип билим алып жатышкан студенттерге кыргыз тилин бөтөн тил катары окутуп, үйрөтүүнүн лингводидактикалык негиздери / М. М. Сыдыкбаева, Б. Т. Жалилова // Вестник физической культуры и спорта. – 2021. – No. 2(28). – P. 121-126. – EDN IEBZSH.

9. Сыдыкбаева, М. М. Методы и действия, используемые при обучении кыргызскому как второму языку / М. М. Сыдыкбаева // Вестник современной науки. – 2016. – № 2-2(14). – С. 123-128. – EDN VQZRHD.
10. Сыдыкбаева, М. М. Пакистандык студенттерге кыргыз тилин урду тили менен салыштырып окутуунун дидактикалык негиздери / М. М. Сыдыкбаева, Б. Т. Джалилова // Илим жана инновациялык технологиялар. – 2020. – No. 2(15). – P. 181- 186. – DOI 10.33942/sit.ssh025. – EDN CNBVKC.